

Hugo Yrwing

Baltisk intressepolitik och den nordjydskas bonderesningen 1441

Fyra år i rad, 1438–1441, reste sig bönderna i Nordjylland. Samtidigt rådde krigstillstånd mellan holländarna och de vendiska städerna, innefattande även Hamburg. Mitt under denna oro uppsade en grupp ledande danska stormän, församlade i Lybeck, Erik av Pommern huldhet och trohet den 23 juni 1439. Orsakerna formulerade de i en lång anklagelseakt,¹ vilken de lät anslå på Mariakyrkans dörr i Lybeck och vilken Erik erhöll på Gotland den 19 juli. Samtidigt slöt de ett försvarsförbund med Lybeck. Priset var stora handelsförmåner, bl a löfte om befrielse från Öresundstullen för alla hansestäder och förbud för holländarna att utföra varor från Danmark under kriget. Danmark hade därmed slutit upp på de vendiska städernas sida. I juli 1439 förde antagligen så lybeckarna Eriks systerson Kristoffer av Bayern, som sedan en tid vistades i staden, över till Själland för att han skulle tillförsäkra sig Eriks riket. Några månader efter Eriks avsättning i Danmark drabbade honom samma öde i Sverige.

År 1440 var situationen dock inte hopplös för Erik. Norge höll fast vid honom, och han hade anhängare både i Sverige och Danmark. Några av Danmarks viktigaste slott befann sig i händerna på män, som stödde honom. Axel Pedersen Tott innehade Varberg och Peder Oxen de viktiga sundsslotten Helsingör och Helsingborg. Dessutom drabbade 1440 års bonderesning i Nordjylland den nya regimen i Danmark, och själv räknade Erik med ett förbund med hertig Filip den gode i Burgund.

Året 1441 blev däremot kritiskt för konung Erik. Han hade inte längre resurser att undsätta sina anhängare. I januari 1440 hade Axel Pedersen på Varberg kapitulerat och i slutet av juli samma år hade Peder Oxen överlämnat Helsingör och Helsingborg till Kristoffer av Bayern, som den 9 april 1440 valts till konung i Danmark.

Den holländska flottans agerande och de vendiska städernas fredsvillighet 1441

Hain Rebas har i en uppsats 1977 tagit upp frågan, huruvida samverkan mellan Erik av Pommern, holländarna och bönderna i Nordjylland förekommit 1441.² Enligt hans uppfattning har sådan samverkan rått, och detta skall ha gett sig till känna redan i samband med bonderesningens utbrott i Nordjylland.

En holländsk flotta skall nämligen 1441 »tidsmässigt tämligen väl koordinerat» med bonderesningen »stävät norrut», vilket synes honom vara ett indicium för en planerad samverkan. Med bonderesningen förhåller det sig emellertid så, att den såvitt man kunnat konstatera, bröt ut redan i början av februari.³ Den holländska flottan visade sig i Bältet först strax före den 20 mars.⁴ I ett brev, daterat den 28 februari 1441, berättar rådet i Danzig dessutom, att holländarna lovat sända representanter till konung Kristoffer, så snart förhållandena tillät dem segla.⁵

Upproret har således brutit ut drygt en månad tidigare, än holländska flottan kan ha gått i sjön. Den tog sig dessutom för att på vägen norrut gå in i Bremens och Hamburgs hamnar och ställa till förstörelse där utan att ta hänsyn till bönderna i Nordjylland.⁶ Bonderesningens ledare och den holländska flottans befälhavare har tydligen startat sina företag under förhållanden, som varit lämpliga enbart ur egna synpunkter. Kontakter mellan holländarna och hertig Kristoffer var vidare kända i Danzig redan i februari.

Att holländska flottor uppträdde i Kattegatt, Öresund och Stora Bält under kriget med de vendiska städerna 1438–1441 är naturligt. Holländarna hade ingen annan möjlighet att effektivt komma åt de vendiska städerna. De hade däremot inte orsak att engagera sina flottor i ett direkt krig med Danmark. Deras fiender var de vendiska städerna, och kriget med dem gällde den för holländarna livsviktiga rätten att fritt få delta i handelsutbytet med de baltiska marknaderna. Eftersom Kristoffer av Bayern var beroende av stöd från de vendiska städerna för att sätta sig i besittning av de nordiska rikena, tvangs han att till en början föra en hollandsfientlig politik, som bl a yttrade sig i en sundsspärr, riktad mot holländska fartyg, och ett förbud mot livsmedelsutförsel från Danmark till Holland under kriget. Några holländska handelsprivilegier i Danmark bekräftade han naturligtvis inte heller vid sitt trontillträde.

Rebas hävdar vidare, att den holländska flottans »framfart utmed Jylland» 1441 varit så effektiv, att de vendiska städerna blivit »allvarligt benägna för fred». De skall därför ha »anmodat de preussiska städerna att på ett stundande hanseatiskt-holländskt möte föranstalta om förlikning». Som stöd hänvisas till W Christensen.⁷

Christensen behandlar detta förlikningsuppdrag i samband med att han redogör för den holländska flottans angrepp på Hamburg och Bremen samt dess uppdykande i Stora Bält och vid Læsø. Det är dock inte fråga om någon »framfart utmed Jylland» utan om klart målinriktade insatser mot de vendiska städerna, dels mot Hamburg och Bremen, dels mot den hanseatiska och danska trafiken genom Öresund och Stora Bält samt i Kattegatt. År 1441 var Helsingörs och Helsingborgs slott i Kristoffers händer, sedan Peder Oxe i juli 1440 kapitulerat. Den holländska flottan höll sig därför försiktigtvis i norra delen av Bältet och vid Læsø för att vakta på den hanseatiska och danska trafiken på Bergen, Sydnorge och Halland. Den kapade två danska skepp, som kom med last från Lödöse, förföljde en Bergenflotta och berövade den fyra skepp.⁸ Dessa kapningar ligger i tiden före den 14 april. W Christensen säger visserligen, att de vendiska städerna blev mer och mer stämda för att sluta fred med holländarna och därför anmodade de preussiska städerna »at virke i denne Retning» på ett möte, som

dessa skulle ha med holländarna. Christensens grundliga arbete har här genom en viss summariskhet kommit Rebas att dra en förhastad slutsats. Det rör sig inte om någon på våren 1441 plötsligt påkommen fredsbenägenhet, såsom tydligt framgår av Christensens framställning.

Ett fredsmöte mellan konung Kristoffer och holländarna hade nämligen länge varit planerat. Ursprungligen hade det tänkts gå av stapeln i Köpenhamn i början av 1441, och holländarna hade lovat infinna sig så tidigt på året, som seglingsförhållandena tillät.⁹ Sedan hade de ändrat sig och bestämt sig för att först invänta resultatet av de förhandlingar, som skulle hållas i Kampen mellan dem och de preussiska städerna den 9 april.¹⁰ Det enda betydelsefulla resultatet av Kampenförhandlingarna blev, att man beslöt fortsätta dem vid det av Kristoffer planerade mötet i Köpenhamn.¹¹

Konung Kristoffer önskade, att även de vendiska städerna skulle delta i dessa Köpenhamnsförhandlingar, så att allmän fred kunde slutas. Genom sändebud hade han redan den 12 september 1440 begärt, att städerna skulle utfärda ett lejdbrev för de holländska förhandlarna. Själv ville han inte utan städernas samtycke utfärda lejd. Städerna förklarade sig emellertid endast kunna utfärda lejd, gällande sjöresa till Elbe, i annat fall enbart för landresa, då deras utelligare var i sjön. De översände också förslag till sådant lejdbrev.¹² Då utfärdade Kristoffer på begäran av den holländska flottan, som låg i Marstrand, den 11 oktober 1440 ett allmänt lejdbrev gällande fram till den 6 januari 1441.¹³ Därpå bad han de vendiska städerna utfärda ett liknande, vilket de även gjorde. Det har utfärdats någon gång före julen 1440, gällde »to water unde to lande» och även för färd genom Öresund till Köpenhamn fram till den 26 mars 1441.¹⁴ Mötet uppskötts dock av holländarna, då de först ville invänta resultatet av de ovan nämnda Kampenförhandlingarna,¹⁵ vilka inleddes den 10 april och avslutades först den 30 april.¹⁶ Dessa förhandlingar, vid vilka de preussiska städerna av de vendiska ombetts verka för fred, ledde som nämnts, endast till ett beslut om att man skulle fortsätta dem i Köpenhamn. Köpenhamnsmötet utsattes till veckan efter pingst, och holländarna tillförsäkrades lejd.¹⁷ Nya lejdebrev utfärdades av Kristoffer den 30 april och av hertig Adolf i Slesvig och de vendiska städerna den 21 maj.¹⁸

Att holländarna skjutit upp mötet i Köpenhamn, meddelade de preussiska städernas sändebud, vilka då befann sig i Lybeck, Danzig den 15 mars.¹⁹ Fyra dagar senare meddelar de ytterligare, att de av Kampen fått veta, att holländarna utrustade skepp, som med det snaraste skulle gå i sjön mot Bergenfararna, samt att seeländarna för sin del utrustade 12 stora skepp. Vidare berättar de, att de haft överläggningar med de sex vendiska städerna, och säger sig tro, att dessa städer skulle ge dem i uppdrag att förmä holländarna till förhandlingar på ett lämpligt ställe.²⁰ Samma förmodan upprepar de i ett nytt brev till Danzig den 20 mars och säger sig ha märkt, att de sex vendiska städerna gärna skulle ha slutit fred med holländarna, om de bara vetat, var de skulle kunna få igång förhandlingar med dem.²¹ Den 2 april skriver så sändebudet Heinrich Buk från Lybeck till Danzig, att de preussiska sändebuden av de vendiska städerna fått ett slags uppdrag till holländarna, av vilket framgår, att de vendiska städerna gärna skulle vilja ha fred med dem.²² Tydligt skulle de söka komma underfund med om och i så fall var holländarna skulle kunna tänka sig inleda förhandlingar.

De vendiska städernas fredsvillighet har ingenting med den holländska flottans uppträdande i de danska farvattnen 1441 att göra. Deras fredsvillighet är dokumenterad långt dessförinnan, och de preussiska sändebuden har fått sitt av Rebas åberopade uppdrag, redan innan de vendiska städerna kan ha påverkats av underrättelser om den holländska flottans sk »framfart utmed Jylland». Deras fredsvillighet bottnade i helt andra orsaker, nämligen i trycket från de preussiska och livländska städerna²³ samt i mars 1441 även i fruktan för att Kristoffer skulle sluta fred med holländarna och ställa de vendiska städerna utanför. Redan vid hansedagen i Wismar den 10 januari 1441 gav Lybeck uttryck för sådan fruktan. Det heter då, att lybeckarna »vovaren hadden, unde befruchteden siick, dat de Denen siick van den Hollanderen wolden sliten, de stede dar buten to latende», dvs att de hade erfarit och fruktade, att danskarna ämnade försona sig med holländarna och lämna städerna utanför. Helt naturligt önskade de förhindra detta.²⁴ Den 19 mars 1441 skriver de i Lybeck församlade ombuden till Danzig och de preussiska städerna, att man borde uppskjuta utsändandet av en flotta genom Öresund, tills sändebuden i Kampen återvänt, så att man av dem kunde utröna, om Holland vore benäget för fred eller stillestånd.²⁵ Den preussisk-vendiska fredsbenägenheten bottnade i att avbrottet i handelstrafiken genom Öresund och Stora Bält förde med sig svåra avbräck i städernas handel med Västeuropa. Man hade redan sökt i någon mån lindra detta genom att 1440 ge handelen mellan Östersjön och Västeuropa fri till lands.²⁶

Slaget på S:t Jørgensbjerg 1441

I skildringen av slaget på S:t Jørgensbjerg har Rebas' historieskrivning nått en höjdpunkt. Slaget skildras dels inuti uppsatsen (s 151), dels i sammanfattningen (s 179). Båda skildringarna är värda intresse.

Författaren inleder med att fastslå följande:

s 151

»Faktum, att kung Christoffer efter den 7/5 (5/5?) kunde lösgöra övade trupper och tillsammans med dem dra över Bälten och upp mot Limfjorden, förklarar nämligen av att den överlägsna holländska eskadern då redan dragit sig tillbaka och lämnat Bälten.»

s 179

»Genom att holländarna på våren 1441 seglade hem från Bälten blottställdes Henrik Tagesens bondestyrkor på Jylland för de kungliga truppernas angrepp.»

Den holländska flottan säges »ha lämnat Bälten» eller enligt sammanfattningen »ha seglat hem» före slaget på S:t Jørgensbjerg. Stödet för detta påstående är, dels att det sista belägget för att holländska skepp hållit till i danska farvatten är daterat den 5 maj 1441, dels tydligen att konung Christoffer kunnat lösgöra trupper och föra dem mot bondehären. Detta insattes emellertid så i ett sammanhang, som visar holländarna i en helt ny roll, ödesdiger för de nordjydiska bönderna.

Det heter i fortsättningen:

s 151

»Intressant är, att kung Christoffer redan den 1/6 1441, dvs. en dryg vecka före själva slaget mot de vendsysselska bönderna och Henrik Tagesen på S:t Jørgensbjerg, tillerkände Amsterdam rättigheter att handla på Norge. — — — Urkunden implicerar t.o.m. att representanter för Amsterdam medföljde kungen i fält mot vendelbönderna.»

s 179

»Som belöning för sin reträtt erhöll holländarna eftertraktade köpensksprivilegier i Norge.»

Skildringen avslutas med några konstateranden om holländarna. Det säges: »Härav följer att holländarna, som det syns, högst medvetet fräntagit Henrik Tagesen flankskyddet på sjön. Därmed utdelade de en väl avpassad dödsstöt både åt de vendsysselska bönderna och åt Erik av Pommerns revanschplaner. De nästan misstänkt snabbt åstadkomna handelsrättigheterna och privilegiebekräftelserna i juni respektive augusti syns, enligt detta resonemang, ha blivit belöning nog för blottställandet av Henrik Tagesens bondestyrkor» (s 151).

Mest frapperande är, att konung Kristoffer skulle ha utfärdat handelsprivilegier för Amsterdam i Norge den 1 juni 1441. Några sådana privilegier är nämligen inte kända i litteraturen. Rebas hänvisar till Regesta dipl. hist. Dan.²⁷ Det är riktigt att man där placerat en regist under den 1 juni 1441 men med hänvisning till Huitfeld. Går man till honom²⁸, finner man, att han har den sannolikare dateringen 1 juni 1443. Regesta har ingen motivering för sin omplacering av urkunden till 1441. Hade Rebas grundligare studerat Christensens arbete härvidlag, skulle han ha funnit, att något privilegiebrev från 1441 inte är känt, att det är från 1443, och att Regestas uppgift är felaktig.²⁹ För övrigt valdes Kristoffer till konung i Norge först i juni 1442 och kröntes i Oslo den 2 juli samma år.

Det finns således ingen grund för sammankopplingen av detta Amsterdamprivilegium med slaget vid S:t Jørgensbjerg. Därmed förlorar större delen av Rebas' framställning logiskt sammanhang. Holländarna har inte utdelat någon »väl avpassad dödsstöt» åt de nordjydskas bönderna och Erik av Pommerns revanschplaner. Den holländska flottan kan inte visas avsiktligt ha haft något med slaget att göra. Det finns vidare inga uppgifter om att holländarna någonsin vänt sig mot Jyllands kuster. Den holländska flottan har av allt att döma hållit sig vid Sundets och Bältens myningar i norr för att bevaka den hanseatiska trafiken. Sedan Helsingör och Helsingborg 1440 kommit i Kristoffers händer gick den säkert ogärna ned i Öresund. Även vid Bälten hade konungen fästen, som utgjorde hinder, t ex Korsör.

Har då den holländska flottan seglat hem före slaget? Före den 5 maj 1441 hade holländarna kapat två saltlastar vid Læsø.³⁰ Tyska ordens högmästare förklarade sig den 6 maj inte kunna bifalla Kristoffers begäran, att han skulle förbjuda sundsfart för sina handelskepp, tills Danmark och Holland slutit fred, utan ber i stället konungen inte hindra Danzigs skepp att passera sundet.³¹ Den 11 maj lämnar emellertid Dan-

zigs utsände i Lybeck åt stadens råd att självt avgöra, huruvida de borde sända några handels skepp genom sundet, då de ännu inte fått fred med holländarna. Samtidigt berättar han, att Lybeck och Hamburg rustar och tänker sända ut en flotta med 2000 man för att söka fienden, var de kunde finna honom.³² Den 19 mars hade däremot hanseaterna varit inställda på att vänta med att utsända flottan, tills man fick visshet om hur det skulle gå med Kampenförhandlingarna, vilka avslutades först den 30 april för att fortsättas i Köpenhamn (ovan s 211). Vid Kampenförhandlingarnas avslutning lovade holländarna att delta i Köpenhamnsförhandlingarna i juni.³³ Den 9 juni anlände också deras representanter till Köpenhamn.³⁴ Det är möjligt, att Holland inför dessa förhandlingar dragit hem sin flotta.

Någon privilegiebekräftelse för holländarna torde konung Kristoffer, som W Christensen också framhåller, inte ha utfärdat 1441.³⁵ Fredstraktaten utesluter det. Privilegiebekräftelserna utfärdades först 1447³⁶, sedan holländarna då betalt det överenskomna skadeståndet. Någon belöning för hemkallandet av deras flotta är det således ingalunda fråga om.

Holländarnas motiv för eventuellt bistånd åt Erik av Pommern 1440

Forskningen skall enligt Hain Rebas ha förbisett »det avgörande skälet» till att holländska flottor uppträdde i de danska farvattnen 1439–41. Den sägs ha visat bristande förståelse för vad som står i »instruktionerna» för 1440 års holländska flottexpedition. Som exempel anföres E Daenell.³⁷

Provinserna Holland, Seeland och Friesland, dvs det Holland som var invecklat i krig med de vendiska städerna, hörde till hertigdömet Burgund, vars hertig vid denna tid var Filip den gode. Erik av Pommern hade vänt sig till honom med bön om bistånd mot sin systerson Kristoffer av Bayern, vilken berövat honom hans kungariken.³⁸

Den 8 april 1440 fattade det holländska rådet ett preliminärt beslut om att provinserna Holland och Seeland med det snaraste skulle sända en flottstyrka till konung Erik.³⁹ Detta har skett efter att hertig Filip vänt sig till rådet, då han ansåg att Erik av Pommerns bön särskilt angick de holländska provinserna, vilka redan befann sig i krig med de vendiska städerna.⁴⁰ Det holländska rådet har också den 8 april utsett ett antal visa män till befälhavare över den flottexpedition, de beslutat utrusta och sända till konung Erik. Befälhavarna säges därvid av rådet skola bli utrustade med sådana brev – »alsulke brieve» – på hertigens vägnar, som syntes nyttiga, dvs de skulle av holländska rådet förseas med instruktioner för förhandlingarna.

Tio dagar senare, dvs den 18 april, har flera dokument daterats. Bland dessa finns en av hertig Filip i Burgund utfärdad fullmakt för de ovan nämnda flottbefälhavarna, alla namngivna, att på hertigens vägnar förhandla med konung Erik om bistånd och förbund.⁴¹ Rebas uppfattar denna fullmakt som en instruktion. Samma datum har även det holländska rådets instruktion för flyttbefälhavarna utställts.⁴²

Instruktionens föreskrifter kan knappast karakteriseras som biståndsvänliga. I and-

ra punkten åläggs förhandlarna kräva slotten Helsingör och Helsingborg som säkerhet för holländarnas kostnader. Dessa slott hölls ju då ännu av Peder Oxe för Eriks räkning. När slotten en gång återställdes, skulle Erik ersätta alla de kostnader holländarna haft. Hertig Filip fick under inga omständigheter drabbas av några kostnader. Kunde inte hertigen och hans länder hållas utanför kostnaderna, skulle de inte gå med på att överta slotten utan i stället kräva, att Erik betalade holländarnas kostnader vid fastställda terminer.

I den tredje punkten behandlas frågan om ett förbund. De holländska förhandlarna bemyndigas att sluta ett sådant mellan konung Erik och Holland med innebörd att holländarna skulle bistå honom mot hertigen av Bayern, dvs konung Kristoffer, och konung Erik för sin del holländarna mot de vendiska städerna, men så följer ett par viktiga förbehåll. Om konung Kristoffer hänsköt sin sak med Erik till hertigens av Burgund avgörande och om rätt och ära därvid tillerkändes Erik, men han inte ville acceptera det, skulle holländarna vara lösta från sina biståndsförbindelser. Ytterligare ett förbehåll var, att om holländarna försonades med de vendiska städerna, skulle deras förbindelser till Erik vara ogiltiga. Slotten skulle holländarna dock få behålla, om de var i deras händer, tills konungen betalt deras kostnader, och var slotten inte i deras händer, skulle konungen ändå betala de kostnader de haft.

Till sist (§ 4) ålägges de holländska förhandlarna att av konungen förvärva sådana friheter och rättigheter, som kunde vara till gagn för köpmännen i Holland.

Genom att jämställa hertigens av Burgund fullmakt med holländska rådets instruktion för förhandlarna får Rebas tre motiv för biståndsförhandlingarna, nämligen att det var »en kristen furstes rätt och skyldighet att med råd och dåd hjälpa en annan kristen furste, vilken med orätt fördrivits från sitt patrimonium», vidare »Eriks av Pommern bön om hjälp» samt förhandlarnas uppgift att av konungen förvärva rättigheter och friheter, som kunde gagna de holländska köpmännen.

De två motiv som hämtats ur hertig Filips fullmakt motiverar endast hertigens uppdrag åt holländska rådets förhandlare att uppträda på hans vägnar. Holländarnas motiv för att sända representanter till konung Erik för förbundsförhandlingar med honom finns däremot i det holländska rådets instruktion för dess flottbefälhavare. Av den framgår klart, att det är en enda sak, som kan intressera holländarna vid dessa åt dem närmast uppdragna förhandlingar, nämligen att komma i besittning av de båda sundsslotten, dock med skyldighet för konung Erik att svara för kostnaderna. Finge de inte slotten i sina händer skulle konungen ändå ersätta dem för deras kostnader. Endast på sådana villkor kunde de tänka sig ett förbund med konung Erik. Tydligt värderade de honom inte högt som bundsförvant mot de vendiska städerna. Möjligheten att behålla och utnyttja slotten har tydligt också syntts dem tvivelaktig liksom konungens situation. Förbehållen visar, att de var inställda på att använda varje tillfälle till uppgörelser, som kunde säkra deras östersjöhandel, utan att ta hänsyn till konung Erik. Förbehållen gjorde därför ett förbund med holländarna värdelöst för konung Erik, och förhandlingarna var i förväg dömda att bli resultatlösa. En uppgift fyllde de dock, nämligen att befria burgunderhertigen från det dilemma, vari han råkat genom Erik av Pommerns bön om bistånd mot systersonen. Holländska rådet sy-

nes medvetet ha åtagit sig att spela denna roll för att samtidigt undersöka, om ett förbund med konung Erik kunde förskaffa dem några fördelar i kriget med de vendiska städerna.

Den flottexpedition som det holländska rådet 1440 sände ut för att inleda förhandlingar med Erik av Pommern om förbund, blev ryktesvägen känd i Lybeck tack vare »en from man», som varit i Amsterdam. Han hade meddelat lybeckrådet, att två namngivna representanter skulle bege sig till Örekrog och Helsingör för att se, om de där kunde finna »den gamle konungen (den olden koning)». Om de blev övertygade om att Peder Oxe hade de två slotten, dvs Helsingör och Helsingborg, säkert i sina händer, skulle hela den holländska flottan segla ned i Öresund till Örekrog och Helsingör för att där få tillflykt. Fann man tillflykten säker, skulle man segla vidare till Gotland för att föra konung Erik tillbaka till Danmark.⁴³ Uppgiftslämnaren har varit ganska väl underrättad. Hans uppgifter har intresse, eftersom Rebas fäster så stor vikt vid hertig Filip den godes sk instruktioner. De betonar sundsslottens avgörande betydelse för förhandlingarna.

Den 6 maj 1440 fick Lybeck från biskopen i Roskilde underrättelse om att holländarna anlant till sundet med sex kastellförsedda skepp och elva barkar. De säges vidare ha sänt två barkar till Gotland, möjligen de i brevet ovan omtalade med sändebuden till Erik av Pommern.⁴⁴ Den 26 maj 1440 meddelar Lybeck Danzig, att de vendiska städernas flotta befinner sig i sundet.⁴⁵ I en instruktion räknar lybeckrådet också med att den kunde stöta på konung Erik tillsammans med holländarna och ålägger befälhavarna att jämte konung Kristoffers skepp blockera Örekrog samt bistå Kristoffer med ett par hundra skyttar mot de själländska bönderna.⁴⁶ I juli månad låg den holländska flottan vid Marstrand och Skagen.⁴⁷ Tydligt hade den lämnat Öresund, när den vendiska flottan närmade sig. Den har i varje fall inte varit villig att inlåta sig i någon strid med den vendiska flottan för att komma i besittning av de båda sundsslotten, vilket vittnar om att man funnit besittningen av dem av tvivelaktigt värde. Peder Oxes hållning måste därvid ha varit avgörande. Ett förbund med Erik av Pommern hade därmed förlorat aktualitet för holländarna. I källmaterialet finns inga uppgifter om några förbundsförhandlingar. I stället möter uppgifter av ett helt annat slag.

I Kolding hade under tiden 24–30 april 1440 förts förhandlingar mellan representanter för de vendiska städerna samt konung Kristoffer och det danska riksrådet.⁴⁸ Konungen och riksrådet oroades av underrättelser om att en stor holländsk flotta var i sjön och bad Lybeck om bistånd. Staden förklarade sig emellertid varken ha tillräckligt med skepp eller tillräckligt stora skepp för att i rådande läge kunna ingripa och rådde riksrådet att låta den holländska flottan ligga på vattnet och värja sig till lands. Detta berättar ärkebiskop Hans Laxmand i en försvarsskrift, riktad till Lybeck 9/10 1440, på grund av att staden klandrat honom för förbindelser med holländarna.⁴⁹ På dansk sida var man mycket missnöjd med det lybska svaret. Ärkebiskopen fortsätter också med att litet spetsigt förklara, att han »efter sådan tröst och sådant svar» (Na sulker trost unde antwert van juw) avfärdade ett sändebud med brev till Holland i förhoppning att få kontakt med holländska rådet. Brevet mottogs välvilligt, och när

den holländska flottan i juli låg vid Marstrand, sände holländarna en representant till ärkebiskopen, och förhandlingar inleddes.

Den lybska misstänksamheten tog sig nu uttryck i att man anklagade ärkebiskopen för att ha underrättat holländarna om den vendiska flottans förestående ankomst till Öresund. Ärkebiskopen förnekade detta, sannolikt med rätta. Den danska politiken inriktade sig emellertid härefter på ett närmande till Holland för att få till stånd en uppgörelse. I slutet av juli 1440 kapitulerade Peder Oxe till konung Kristoffer, vars flotta då sedan någon tid belägrade slotten. Några veckor senare fick Peder Oxe sin belöning av konung Kristoffer i form av en stor kronotomt i Helsingör med »ett långt tegeltäckt hus».⁵⁰ Fredskontaktarna hade således kommit igång våren 1440 mellan Danmark och Holland, och så småningom anslöt sig även de vendiska städerna, som vi ovan sett.

Sedan Peder Oxe i slutet av juli 1440 överlämnat Helsingör och Helsingborg till konung Kristoffer, torde holländarna ha tappat allt intresse för Erik av Pommern. Rebas torde också ha missförstått det holländska rådets instruktion för förhandlingarna, när han tolkar den så, att »det primära» för dem var att förvärva handelsrättigheter och privilegier i Danmark (s 141). Handelsprivilegierna i Danmark hade för dem 1440 sekundär betydelse jämfört med faran för vad samverkan mellan Kristoffer i Danmark och de vendiska städerna kunde betyda för deras östersjöhandel. Detta framgår också av att de, när de 1441 slöt fred med Danmark, åtog sig att betala 5000 gulden i skadestånd i två terminer, den första 1442 och den andra 1443, innan Kristoffer hade skyldighet att bekräfta deras handelsprivilegier. Om dessa privilegier varit verkligt väsentliga för dem, borde de ha fullgjort sin skyldighet senast 1443, men så blev ej fallet. Först den 23 november 1447, mer än sex år efter fredsfördraget, bekvämade de sig till att betala summan⁵¹ och fick då sina privilegier bekräftade den 23 november 1447.⁵² Detta måste tolkas så, att deras handel på Danmark var av väsentligt mindre betydelse än deras handel på de ostbaltiska marknaderna. Freden med Danmark hade säkrat deras rätt att utnyttja passagera in till Östersjön, och det var tillräckligt för dem 1441, eftersom de samtidigt slöt ett stillestånd på tio år med de vendiska städerna.⁵³

Erik av Pommern och Tyska ordens högmästare 1441

Knud Fabricius och efter honom Kristian Erslev räknar med att Henrik Tagesen haft gamla förbindelser med Erik av Pommern och accepterar därför en uppgift hos Svaning, som innebär, att Erik varit involverad i det nordjydskas bondeupproret 1441.⁵⁴ Henrik Tagesens intresse av upproret kan nämligen inte ha sammanfallit med böndernas. Hans ställning som välbesutten adelsman talar däremot.

Den 4 maj 1441 lämnade Erik av Pommern Visborg på Gotland och begav sig till den nyutnämnde högmästaren för Tyska orden, Konrad von Ehrlichshausen, vilken personligen mötte honom vid ankomsten.⁵⁵ Syftet med besöket var enligt Rebas att engagera högmästaren som »medlare mellan honom själv och kung Christoffer»

(s 140). Som stöd för denna uppfattning hänvisar Rebas inte till urkundligt material utan till den historiska litteraturen, nämligen till W Christensen, G A Lögberg och ett otryckt arbete av en dansk forskare, W Sørensen. Där om är naturligtvis ingenting att säga, om denna citering är korrekt. Det är den emellertid inte. G A Lögberg har nämligen inte den uppfattning Rebas tillskriver honom. Året innan Lögberg disputeerade för doktorsgraden hade Erik Lönnroth i sin doktorsavhandling hävdad, att Erik av Pommern vid sitt Danzigbesök lyckats vinna stöd hos högmästaren mot konung Kristoffer. Mot denna Lönnroths uppfattning vänder sig Lögberg.⁵⁶

Medan Christensen menar, att Erik önskade få högmästaren att medla mellan honom och konung Kristoffer, visar Lögberg, stödjande sig på urkundsmaterial i Tyska ordens arkiv i Königsberg, att vad konungen avsåg med sin Danzigresa och sedan även envist höll fast vid, inte var en medling utan en skiljedom, avkunnad av högmästaren och Tyska orden. Tydligt har Rebas inte förmått fatta innebörden i Lögbergs framställning. Eftersom Rebas och Lögberg har olika uppfattningar blir det nödvändigt att närmare undersöka Erik av Pommerns kontakter med högmästaren.

I ordensarkivet har bevarats en redogörelse för Danzigförhandlingarna den 4 och 5 maj 1441. Den är sedan 1939 jämte annat urkundsmaterial från förhandlingarna tryckt i *Hansisches Urkundenbuch*, varom Rebas synes vara omedveten. Vid förhandlingarnas öppnande klagade Erik över att danskarna avsatt honom, inkallat hans system, berövat honom hans egendom och anklagat honom för saker »som inte passade sig (die sich nicht zemen)». I fråga om dessa anklagelser önskade Erik få rättvisa genom skiljedom av högmästaren, Tyska orden, och utsedda från tyska stater. Vad skiljedomarna fann riktigt i de danska anklagelserna mot honom, var han villig att acceptera, men han hoppades, att de skulle finna, att danskarna tillskrev honom sådant, som ej anstod en hederlig man. Han begärde också, att högmästaren skulle underrätta danskarna om hans krav på skiljedom.⁵⁷ Högmästaren vägrade emellertid att åta sig skiljedomarens roll men förklarade sig villig att söka åstadkomma en förlikning i godo mellan Erik och Kristoffer — »guts . . . bearbeiten in fruntschaft» (§ 4).

Då Erik inte ville vika från sitt krav (§ 5), föreslog högmästaren, att han i skriftlig form skulle tillstå honom sin begäran, vilken högmästaren sedan skulle översända till Danmark jämte ett eget brev (§ 7). Högmästaren fann uppenbarligen fortsatta förhandlingar meningslösa och låtsades därför vilja hänskjuta frågan till danskarna. Konung Erik reagerade diplomatiskt. Han sade sig vilja besöka sina släktingar i Stolpe för att rådgöra med dem och inom kort återvända till Danzig. Deras råd ville han följa (§ 8). Ingen hade vikit från sin ståndpunkt.

Under dessa förhandlingar hävdar Rebas, att Erik fick upplysning om de jydskas böndernas framgångar, varpå han »omedelbart tappat allt intresse för förlikning och seglat hem till Gotland» (s 140). Såsom framgår av redogörelsen för förhandlingarna ovan, avbröts dessa inte på något abrupt sätt. Konungen begärde betänketid och lovade återkomma. Rebas missförstår uppenbarligen situationen.

Högmästaren torde dock inte, som Lögberg menar⁵⁸, avsiktligt uttryckt sig oklart utan endast önskat få slut på förhandlingar, som för honom framstod som klart meningslösa. Därmed lyckades han också. Att han gick med på att översända

Eriks i skriftlig form framlagda krav på en skiljedom till Danmark jämte ett eget brev, innebär säkerligen endast, att han var villig inhämta den danska synen på skiljedomsfrågan. Han hade klart framhållit, att han enbart var villig att fungera som förlikningsman.

En vecka efter att bondeupproret i Jylland krossats, tog konung Erik åter kontakt med högmästaren. Från Rügenwalde, där han då befann sig hos sina pommerska släktingar, skrev han den 15 juni och berättade, att släktingarna rätt honom att acceptera högmästarens erbjudande, men vad de rätt honom till, var enligt hans brev att låta avgöra saken genom skiljedom av högmästaren, och högmästaren borde tydligen därför i sitt brev till Danmark åta sig denna roll.⁵⁹ Brevet vittnar om att han fortfarande inte accepterade medling.

I brevväxlingen med högmästaren återkommer Erik av Pommern åter till frågan om skiljedom i hans sak med Kristoffer av Bayern genom att den 25 juli 1441 i brev påminna högmästaren om Danzigförhandlingarna och sitt brev från Rügenwalde av den 15 juni. Därvid bifogar han i avskrift ett brev, som han sänt till hansestäderna. I detta uttrycker han förhoppningen, »dat ze (dvs tysk- och högmästaren) vnde andehren vnde ffursten Ridderen unde knechte vns to rechte mechtich wesen scholen». Han begär, att hansestäderna skulle skriva till Danmark och Sverige och kräva, att dessa länder skulle upphöra med att skada och förorätta honom. Om de vägrade, borde städerna tillgripa handelsblockad mot de båda rikena.⁶⁰

Detta brev tog skruv. Högmästaren svarade, tydligt irriterad, den 21 augusti, att han gjort allt, som stod i hans makt, och tillade, att han, då han förstod, att konungen på grund av mångahanda bestyr inte längre klart kunde erinra sig förloppet av Danzigförhandlingarna, sände honom i avskrift den ovan nämnda redogörelsen för dem. Därmed hade han i sak åter avvisat Eriks önskan om en skiljedom, avkunnad av honom.⁶¹ Eriks svarsbrev av den 7 september håller det oaktat fast vid skiljedomskravet.⁶²

Högmästaren har således konsekvent vägrat att låta sig engageras i en skiljedom mellan de båda kungarna och lika konsekvent förklarat sig villig att fungera som medlare för en vänskaplig uppgörelse. När han den 27 september 1441 gratulerade Kristoffer till att ha erkänts som konung i Norge och Sverige, förklarade han sig fortfarande villig att medla i tvisten mellan Erik av Pommern, konung Kristoffer och danskarna. Han ber därför Kristoffer att sända representanter till Danzig, dit han tänkte uppmana Erik att antingen infinna sig personligen eller sända ombud.⁶³ Därav blev dock ingenting. Nya försök att få till stånd en förlikning i godo gjordes även i fortsättningen, men som förut utan resultat.⁶⁴ Något verkligt stöd från högmästarens sida har Erik av Pommern således aldrig fått. Däremot har han alltid visat konung Erik sådan diplomatisk välvilja, som situationen krävde av honom.

Om ovan behandlade Danzig-förhandlingar fann Hain Rebas emellertid hos W Christensen och G A Lögdberg⁶⁵ ett senare yttrande av högmästaren, fällt den 29 maj 1445, vilket innebar »att framgångarna för bonderesningen på Jylland kommo Erik att låta saken helt förfalla». Därmed skall Erik, säger Rebas, »enligt högmästarens egna uppgifter omedelbart ha tappat allt intresse för förlikning och seglat hem till

Gotland» (s 140), varpå han dramatiserar konungens uppbrott från Danzig-förhandlingarna. Av redogörelsen i ordensarkivet framgår otvetydigt, att den enda sak, som högmästaren kan avse och som han varit villig att engagera sig i, var en förlikning i vänskap mellan Erik och Kristoffer. Han kan därför inte ha åsyftat Eriks uppbrott från Danzig-förhandlingarna, detta i synnerhet som förhandlingarna skulle fortsätta enligt hans mening. Det han gav upp måste vara högmästarens erbjudande om medling i godo. Högmästarens yttrande 1445 åsyftar i stället, att såväl danska riksrådet som konung Erik själv hösten 1440 var invecklade i förhandlingar, som avsåg en förlikning i godo. Båda parter var då intresserade därav, på grund av att den politiska situationen var oroande för dem. Konrad von Ehrlichshausens företrädare hade också förklarat sig villig att åta sig medling.⁶⁶ När Erik den 4 maj 1441 kom till Danzig, hade han ändrat uppfattning. Han ville då inte höra talas om någon medling i godo. Endast en skiljedom kunde enligt hans uppfattning avgöra, om danska riksrådets behandling av honom 1439 var rättsstridig eller inte.

För Konrad von Ehrlichshausen, som ständigt varit villig att bemedla en förlikning i vänskaplighet, stod det antagligen 1445 klart, att Erik, redan när Danzig-förhandlingarna inleddes den 4 maj, övergivit tanken på en förlikning i godo på grund av bonderesningens framgångar i Nordjylland. Detta innebär också att Rebas, när han påstår, att det var »under förhandlingarna» Erik fick kunskap om framgångarna för bönderna och abrupt avbröt dem, konstruerat ett tidssammanhang, som är orimligt. Erik måste, om något sammanhang existerar, haft kunskap om dessa framgångar, redan när han kom till Danzig.⁶⁷

En annan sak är, om framgångarna för de nordjydskas bönderna betydde så mycket för konungens inställning i denna fråga, som både Lögdberg⁶⁸ och Rebas anser. Hans hållning även efter Danzig-förhandlingarna tyder snarast på att det för honom efter motgångarna 1440 blivit en personlig övertygelse, att endast en skiljedom kunde motsvara, vad hans rättskänsla krävde. Endast på så sätt kunde han rentväs från det han betraktade som kränkande i anklagelserna.⁶⁹

Återblick

Erik av Pommern förde under åren närmast efter sin avsättning i Danmark en kamp för restitution. I Scandia 1977 har H Rebas skildrat denna kamp som framgångsrik fram till slaget på S:t Jørgensbjerg 1441. Konungen har haft stöd i en nordjydsk bonderesning mot dansk högadlig godspolitik samt genom holländarnas intresse för handelsprivilegier i Danmark och som följd därav benägenhet för förbund med honom. Den holländska flottan har våren 1441 varit så framgångsrik, att Kristoffer av Bayerns bundsförvanter, de vendiska städerna, blev starkt benägna för fred. Därtill kom, att högmästaren i Tyska orden var villig att stödja honom som medlare, men förhandlingarna därom avbröt konung Erik abrupt på grund av den nordjydskas bonderesningens framgångar. Plötsligt har så holländarna ändrat inställning. Mot ett privilegiebrev för Amsterdam i Norge den 1 juni 1441 har de dragit tillbaka sin flotta

och därmed möjliggjort för Kristoffer av Bayern att föra över trupper till Jylland och krossa bonderesningen på S:t Jørgensbjerg i början av juni 1441. Holländarna har därmed utdelat »en väl avpassad dödsstöt» åt de nordjydskas bönderna och Eriks restitutionsplaner. I Köpenhamnsfreden 1441 fick de så de eftertraktade handelsprivilegierna.

Denna framställning är i det närmaste helt oacceptabel. Författaren saknar nödvändig bekantskap med både urkundsmaterialet och den historiska facklitteraturen. Någon samverkan mellan holländarna och bonderesningen i Nordjylland kan inte visas ha existerat. Den fredsbenägenhet, som de vendiska städerna säges ha visat våren 1441 på grund av den holländska flottans »framfart» i danska farvatten, går tillbaka till 1440 och beror på trycket från de livländska och preussiska städerna och i synnerhet på Lybecks redan i januari 1441 påtagliga fruktan för att Danmark skulle sluta fred med holländarna och lämna de vendiska städerna utanför. Holländarna hade också redan mot mitten av år 1440 övergivit alla planer på att sluta förbund med Erik av Pommern. De har aldrig haft några allvarliga avsikter att bistå honom, men de har inte heller velat försumma att undersöka, om ett förbund med honom kunde föra med sig några fördelar för dem i deras krig med de vendiska städerna, då deras hertig önskade det. Något privilegiebrev för Amsterdam i Norge 1441 har inte existerat, vilket forskningen för länge sedan konstaterat, och holländarna kan inte ha berövat bonderesningen i Nordjylland sitt flankskydd som tack därför. Har den holländska flottan lämnat danska farvatten före slaget på S:t Jørgensbjerg, har det berott på att holländarna då stod i begrepp att delta i de fredsförhandlingar i Köpenhamn, som var avtalade att inledas veckan före pingst, enligt dansk önskan med deltagande även av de vendiska städerna.

Den fredstraktat mellan Holland och Danmark samt det tioåriga stilleståndsdrag mellan Holland och de vendiska städerna, som kom till i Köpenhamn 1441, är inte uttryck för någon dansk högadlig godspolitik eller för något holländskt intresse för dansk livsmedelsexport utan för den danska regeringens behov av att stabilisera de inre förhållandena och återgå till normala handelsförbindelser samt för de baltiska hansestädernas behov av att åter få igång handelstrafiken genom Öresund utan störningar och för holländarnas behov av säkert och fritt tillträde till de baltiska marknaderna. Någon bekräftelse av holländarnas privilegier i Danmark skedde inte i Köpenhamn 1441 utan först 1447, då holländarna omsider erlade den i fredstraktaten med Danmark stadgade skadeersättningen, ett vittnesbörd om att dessa handelsprivilegier inte var av vital betydelse för dem.

Erik av Pommern har för sin del under intryck av motgångarna 1440, då inte bara hoppet om holländsk hjälp gick om intet utan även de viktigaste anhängarna i Danmark lämnade honom, 1441 tvingats att överge alla tankar på att med vapenmakt återta sin danska krona och i stället inrikta sig på att genom en skiljedom av Tyska ordens högmästare och eventuellt andra tyska furstar få fastslaget den orättvisa och kränkande behandling han ansåg sig ha utsatts för av konung Kristoffer och danskarna. Inte heller detta förunnades honom emellertid, då Tyska ordens högmästare vägrade åta sig skiljedomarens roll.

Zusammenfassung

1439 wurde Erich von Pommern als König von Dänemark abgesetzt. In der Folgezeit kämpfte er um seine Rückkehr auf den dänischen Thron. Noch in den ersten Monaten des Jahres 1440 war seine Lage nicht aussichtslos, danach aber verschlechterte sie sich allmählich. In einem Aufsatz in Scandia 1977 schildert H Rebas Erichs Situation als eine in den ersten fünf Monaten des Jahres 1441 noch recht günstige. Erst Anfang Juni sei die Katastrophe eingetroffen.

Rebas meint nämlich, dass die Bauernerhebung in Nordwestjütland und die holländische Flotte, die im Frühjahr 1441 in den dänischen Gewässern operierte, zusammenwirkten. Die Darstellung von Rebas zeugt jedoch von einer erstaunlichen Unkenntnis von sowohl Urkundenmaterial wie Fachliteratur.

Die Anführer der nordwestjütischen Bauernerhebung und die Befehlshaber der holländischen Flotte handelten offensichtlich unabhängig voneinander, und die Holländer hatten bereits im Februar 1441 versprochen, Repräsentanten zu König Christoph zu schicken, sobald das Wetter die Seereise erlaubte. Die Friedensbereitschaft der wendischen Städte, die Rebas den Aktionen der holländischen Flotte im Jahre 1441 zuschreibt, zeigte sich bereits 1440; sie hatte ihren Grund in dem Druck den die preussischen und livländischen Städte auf Lübeck ausübten, sowie besonders in einer schon im Januar 1441 spürbaren lübischen Furcht davor, dass Christoph mit den Holländern Frieden schliessen und die wendischen Städte dabei nicht berücksichtigen würde. Im Juni 1441 kam es in Kopenhagen zu Friedensverhandlungen.

Zu dieser Zeit ereignete sich Rebas zufolge ein völliger Umschwung in der holländischen Politik. Als Gegenleistung für einen Privilegienbrief für Amsterdam in Norwegen vom 1. Juni 1441 hätten die Holländer die aufrührerischen jütischen Bauern sowie Erich von Pommern im Stich gelassen und ihre Flotte in die Heimat zurückbeordert, woraufhin Christoph Truppen nach Jütland hinüberbringen und Anfang Juni die Bauernerhebung bei St. Jørgensbjerg niederschlagen konnte. Beim Kopenhagener Frieden im August hätten sie als weitere Belohnung ihre ersehnten Handelsvorteile erhalten. Diese ganze Geschichtsschreibung fällt jedoch in sich zusammen, weil der Privilegienbrief für Amsterdam niemals existiert hat, worauf W Christensen bereits 1895 hinwies, und weil die Holländer die Bestätigung ihrer Privilegien erst 1447 erhielten.

Den entscheidenden Grund dafür, dass holländische Flotten während der Jahre 1439–1441 in den dänischen Gewässern erschienen, habe, laut Rebas, die Forschung zudem übersehen. Er habe in dem holländischen Interesse an einer Privilegienbestätigung in Dänemark bestanden. Es gibt jedoch nur eine – vom Rat der Provinzen ausgefertigte – holländische Instruktion, und diese ist so formuliert, dass ein Bündnis für Erich keinerlei Bedeutung gehabt hätte. Das Interesse der Holländer bei eventuellen Verhandlungen mit ihm richtete sich nämlich auf die beiden Schlösser am Öresund Helsingör und Helsingborg, die in ihren Händen Bedeutung im Kampf gegen die wendischen Städte erhalten konnten. Eine Inbesitznahme der Schlösser durch die

Holländer liess sich aber, wie es sich zeigte, im Mai 1440 nicht verwirklichen. Damit zerschlugen sich die Bündnisverhandlungen.

Sowohl Erich von Pommern wie Christoph von Bayern waren 1440 bereit gewesen, den Hochmeister des Deutschen Ordens zwischen sich vermitteln zu lassen, was Rebas nicht beachtet hat. Im Laufe des Jahres 1441 hatte Erich sich jedoch anders besonnen. Bei einem Besuch in Danzig am 4.–5. Mai 1441 verlangte Erich, der Hochmeister solle als Schiedsrichter zwischen Christoph, den Dänen und ihm auftreten. Der Hochmeister weigerte sich entschieden, bot aber eine freundschaftliche Vermittlung an, was zu einem Abbruch der Verhandlungen führte. Rebas meint, dass Erich dieselben abrupt abgebrochen habe, als er, während sie geführt wurden, die Nachricht von Erfolgen der nordwestjütischen Bauern erhielt. Für diese Ansicht findet sich keine Stütze.

In den Kopenhagener Friedensverhandlungen von 1441 kam der Wunsch der Holländer, sich Zugang zu den baltischen Märkten zu sichern, zum Ausdruck. Aus diesem Grund hatten sie ihren Kampf gegen die wendischen Städte und deren Bundesgenossen Dänemark geführt. Handelsprivilegien in Dänemark spielten 1441 für sie eine zweitrangige Rolle. Die Verhandlungen waren ferner ein Ausdruck für Christophs Bedürfnis, seine Stellung zu stabilisieren und Dänemark zu normalen Verhältnissen zurückzuführen, sowie für das Interesse der baltischen Hansestädte daran, den Handelsverkehr nach Westeuropa durch den Öresund wieder in Gang zu bringen.

NOTER

1. *Aktstykker vedrørende Erik af Pommerns Afsettelse som Konge af Danmark*, udg ved A Hude. Khvn 1897, s 8 nr 13; A Huitfeld, kvarto IV p 600 ff.
2. H Rebas, *Högadlig intrassepolitik, slaget på S:t Jørgensbjerg och Köpenhamnstraktaterna 1441*, *Scandia* 1977.
3. K Fabricius, *Bondeoprøret 1441*. DHT 7R:2 s 500..
4. HR II:2 nr 453. H Rebas s 138.
5. HR II:2 nr 449.
6. *Ibidem* nr 453, 454.
7. H Rebas, s 138 med hänvisning till W Christensen, *Unionskongerne og Hansestæderne 1439–1466*. Khvn 1895, s 59. Troligen felaktigt för s 57.
8. HR II:2 nr 457.
9. *Ibid* nr 449–1441 28/2.
10. *Ibid* nr 451.
11. *Ibid* nr 463 §§ 7–11.
12. *Ibid* nr 400–1440 1/10.
13. DN V: 699.
14. HR II:2 nr 417.
15. *Ibid* nr 451.
16. *Ibid* nr 463.
17. *Ibid* nr 463 § 11.
18. *Ibid* nr 482.
19. Se not 15.
20. *Ibid* nr 452.
21. *Ibid* nr 453.
22. *Ibid* nr 456.
23. *Ibid* nr 409–413, 422 §§ 1–2, 423–427, 429, 430.
24. *Ibid* nr 419 §§ 7–8.
25. *Ibid* nr 443.
26. *Ibid* nr 389–1440 23/8.
27. *Regesta dipl hist dan S II:I:1* nr 5603.
28. Huitfeld, kvarto IV p 664.

29. W Christensen, s 65 not 3, s 97 not 3.
30. HR II:2 nr 459.
31. *Ibid* nr 471.
32. *Ibid* nr 466.
33. *Ibid* nr 463 § 11.
34. *Ibid* nr 488 § 25.
35. W Christensen, s 66 not 1.
36. ST III:487 a, b.
37. H Rebas, s 146.
38. HR II:2 nr 364.
39. *Ibid* nr 363.
40. *Ibid* nr 364.
41. *Ibid* nr 364.
42. *Ibid* nr 368.
43. *Ibid* nr 362 – postscriptum.
44. *Ibid* nr 371.
45. *Ibid* nr 372.
46. *Ibid* nr 370 §§ 3, 5, 6.
47. *Ibid* nr 401.
48. *Ibid* nr 358, 360, 361.
49. *Ibid* nr 401.
50. *Aarsberetninger fra Det kongel. Geheimearchiv*.
51. ST III:481 s 199 f – kvittens s 201.
52. *Ibid* 487 a, b.
53. HR II:2 nr 491.
54. DHT 7R:2, s 484 ff, 497 ff.
55. HUB 7:1, nr 684 § 1.
56. G A Lögberg, *De nordiska konungarna och deras regeringar*, s 24 ff.
57. HUB 7:1 nr 684 § 3.
58. G A Lögberg, s 27.
59. *Jfr* HUB 7:1, s 348 not 1.
60. Fotostat från Staatliches Archivlager, Götting.
61. HUB 7:1 nr 709 not 4.
62. *Ibid*; G A Lögberg, s 29.
63. HUB 7:1 nr 743.
64. Se därom G A Lögberg, s 29 ff.
65. W Christensen, s 59; G A Lögberg, s 27 f.

66. G A Lögdberg, s 16 ff.
67. Se DHT 7R:2, s 505 f.
68. G A Lögdberg, s 28.
69. Sammanställningen av fakta om Danmarks produktion och handel, i huvudsak hämtade ur litteraturen, har möjligen betydelse för frågan om orsakerna till bondeupproren i Nordjylland 1438–1441, ty Rebas kan ha ställt släkterna Gyllenstiernas och Banners politiska och ekonomiska ställning i Danmark och Nordvästjylland i bättre belysning, än som skett förut. Därom är emellertid svårt att yttra sig, då författaren utnyttjat även otryckt dansk litteratur.

Endast en fråga skall här beröras. Rebas skriver (s 175): »H Wiese, som är elev till Abel (!), ställde sig emellertid (1963) tveksam till frågan om oxar exporterats sjövägen mot Nederländerna redan under 1400-talet. Belägg härför saknas nämligen. Men H Wiese har inte gått igenom det otryckta holländska källmaterialet.» Nu har inte Rebas heller gjort det, och vi vet ej, om något sådant material finns. Det kända materialet talar för Wieses uppfattning, vilken han för övrigt vidhåller ännu 1966. (H Wiese – J Böltz, Rinderhandel och Rinderhaltung im nordwesteuropäischen Küstengebiet vom 15. bis zum 19. Jahrhundert. *Quellen und Forschungen zur Agrargeschichte* Bd XVI. Stuttgart 1966, s 5, 23 ff, 29.) Själv tar Rebas upp danskarnas »levande och självtransporterande oxar» men har inga uppgifter om utförelse på skepp. Han åberopar E Arup och G Ilsøe, men vad de visat, synes vara, att de danska godsägarna var stora producenter av exportvaror, samt att de hade egna skepp för att föra ut dem. När hertigen av Burgund den 1 september 1438 önskade tillförsel av livsmedel till sina länder på grund av de genom kriget med de vendiska städerna stigande sädpriserna, var det danske kungens undersåtar väster om Köpenhamn, vilka han hoppades skulle besöka hans länder med sina skepp, lastade med livsmedel. (Regesta dipl hist dan S II, T I:1 nr 5201–1438 1/9.) Sedan holländarna vidare slutit fred med Danmark 1441, brydde de sig, som vi sett, inte om att betala den stadgade skadesumman förrän 1447, trots att de kunde få sina handelsprivilegier i Danmark bekräftade först när så skett. Detta tyder på att den danska livsmedellexporten på Holland till större delen ombesörjdes av danskar och hanseater.